

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 02-24 ЮФ у Східноукраїнському
національному університеті імені
Володимира Даля, доктору
педагогічних наук, професорки
Шевченко Галині Павлівні

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата мистецтвознавства, доцента кафедри
теорії і методики декоративно-прикладного мистецтва та графіки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського» ТАРАСЕНКА Андрія Андрійовича
на дисертацію ХЛИСТУН Юлії Ігорівни на тему:
«Програми розписів православних храмів сходу України кінця ХХ – початку
ХХІ століття: культурологічний вимір»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі
знань 03 – гуманітарні науки, за спеціальністю 034 Культурологія.

Актуальність теми представленої до захисту дисертації не викликає сумнівів тому, що на тлі процесу духовного життя українського народу відроджується інтерес до монументальних розписів храмів. У сучасній українській культурології, як і в світовій науці в цілому, значний інтерес викликають проблеми мистецтва, пов'язані зі ставленням людини до життя і смерті. За часів кризи особливо цінним є вивчення й освоєння традиційної культури. Не випадково у наш час відбувається глибоке вивчення спадщини монументального оформлення храмів різних регіонів. Наприклад: О. А. Тарасенко «Сучасна волинська ікона» (1994), Т. В. Панёк «Слобожанська ікона XVII – поч. XVIII ст.» (2008), Г. В. Акрідіна «Монументально-декоративне мистецтво православних храмів Одеси» (2021).

Дисертаційне дослідження Ю. І. Хлистун виконано відповідно плану підготовки та удосконалення кваліфікованих наукових кадрів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дослідження Ю. І. Хлистуна ґрунтується на комплексному теоретико-методологічному підході. Доцільно застосовано культурологічні і мистецтвознавчі методи наукового пізнання. Для аналізу відібрані, систематизовані та представлені характерні твори, багато з яких публікується вперше. Джерельна база добре опрацьована, містить теоретичні твори з мистецтвознавчого аналізу, матеріали фахових журналів. Автором долучено численні джерела, в тому числі й багато чисельна зарубіжна бібліографія. Добре обґрунтовано теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Висновки викладено системно й аргументовано.

Оцінка змісту дисертації. Ознайомлення зі змістом та структурою дисертації Ю. І. Хлистуна показало, що автором компетентно сформульовано актуальність, мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, а також наукову новизну. Структура роботи побудована чітко та повністю розкриває поставлену автором мету. Стиль викладення є логічним та доступним для сприйняття. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та додатків. 188 стор. основного тексту; класифікаційні схеми (7 стор); Загальний обсяг – 196 стор. Ілюстрації – 163 поз. на 328 стор.

У вступі відповідно до вимог чітко розкрито всі необхідні пункти, визначено особистий внесок здобувача.

Добре представлений у **першому розділі** «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ТА ЕМПІРИЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ» понятійний апарат допомагає розкрити теоретичні засади монументального церковного живопису в Україні. У достатньому обсязі відбито наукові джерела та історіографія монументального церковного живопису в Україні. На жаль бракує згадки про праці українського дослідника церковного мистецтва В. А. Овсійчука. Ю. І. Хлистуна ґрунтовно розкриває методологію дослідження, показує глибоке розуміння комплексного і синтетичного культурологічного підходу до аналізу програм розписів православних храмів. Слушно зазначено вимірювання як метод культурології.

Систематизовані, об'єднані в еволюційний ряд джерела першого розділу дозволили дослідниці у **другому розділі** ґрунтовно висвітлити **ЦІННІСНО-СМИСЛОВУ НАПОВНЕНІСТЬ ПРОГРАМ РОЗПИСУ ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМІВ СХОДУ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**. На високому професійному рівні розглянуто процеси формоутворення монументального живопису. Авторкою запропоновано класифікацію сакральних символів у розписах православних храмів Сходу України. У контексті культурології представлено диференціацію та авторське розуміння поняття "програма розпису православного храму" (2.1.) (с. 44). Програма розпису православного храму (2.2) розглянута як особливий вид тексту (С. 58–82). Виявлено прихована семантика сакральних символів у монументальному церковному живописі (2.2.1) (с. 58–75), створено їх класифікація. Переконливо показано значення індексальних знаків у розписі православного храму та їх класифікація (2.2.2).

У підрозділі 2.2.3. дослідниця обґрунтовано аргументує взаємозв'язок між ірраціональним і раціональним планом у храмових розписах (с. 80); слушно зазначає взаємозв'язок храмового розпису та ієрархії православних етичних цінностей (2.3). Особливий інтерес в плані творчого підходу і висновків представляє підрозділ 2.4. «Сучасні тенденції в розписах православних храмів Сходу України та їх культурологічний вимір» (с. 93–122).

Цілком логічним і доцільним є наступний крок авторки, котрий зроблено у **третьому розділі**, в якому представлений **КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАДИЦІЙНОСТІ І ВАРІАТИВНОСТІ У ПРОГРАМАХ РОЗПИСІВ СХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ХРАМІВ НА МЕЖІ ХХ–ХХІ СТ.** З глибоким розумінням розглянуто процеси формоутворення сакрального простору оформлення храмів. Переконливо показано взаємозв'язок підкупольного та вівтарного розпису. На конкретних прикладах переконливо представлений взаємозв'язок між програмою розпису православного храму та його іконостасом. Широта охоплення досліджуваного матеріалу дозволяє

бачити взаємозв'язки минулого і сьогодення. Виявлено Васнецовська спадщина і програми розпису православних храмів Сходу України кінця XX – початку XXI ст. Встановлено роль євангельських сюжетів при формуванні програм розписів. Дуже важливою для узагальнення характеру оздоблення храмів України є класифікація програм розписів храмів і каплиць. Висновки за розділом 3 відзначаються глибоким розумінням особливості програм розпису православних храмів Східної України кінця XX – початку XXI ст. (с. 163).

Логічним завершенням роботи є підсумкові висновки (с. 164–173), що відповідають поставленим меті і завданням, достатньо обґрунтовані й надають повне уявлення про результати проведеного дослідження. Аспекти наукової проблеми, які вивчила і представила у своїй роботі Ю. І. Хлистун, дозволили окреслити цілісну картину теми: «Програми розписів православних храмів сходу України кінця XX – початку XXI століття: культурологічний вимір».

Наукова новизна положень, висновків і результатів дослідження та повнота їхнього викладення в опублікованих працях.

Фактично вперше в українському мистецтвознавстві реалізована спроба комплексно розглянути тему: «Програми розписів православних храмів сходу України кінця XX – початку XXI століття: культурологічний вимір». Виявлено, що Догмат про Боговтілення Ісуса Христа є центральним як для структури іконостасу, так і для програми розпису православного храму, незалежно від його призначення та посвячення. Відзначено, що програма розпису храму є продовженням розкриття теми іконостасу. Висновки умотивовані на зрізі розписів православних храмів України і мають відповідний рівень теоретичного обґрунтування.

Основні результати дисертації були оприлюднені в 24 публікаціях: 4 статті в наукових виданнях, які включено до переліку наукових фахових видань України; 1 стаття в іноземному виданні (Scopus); 5 статей в інших

іноземних наукових періодичних виданнях; 14 наукових робіт оприлюднені у збірниках, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Список опублікованих за темою дисертації статей і доповідей на конференціях відповідають встановленим вимогам п. 8 - 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 і демонструють дослідницький шлях дисертанта. Опубліковані у статтях матеріали досить повно відображають зміст дисертації.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації.

Зміст анотації та основних положень розділів дисертаційного дослідження цілком відповідають поставленій меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження. Висновки до розділів і загальні є систематизованими і носять узагальнюючий характер представленого дисертаційного дослідження. В цілому зміст анотації стисло відтворює основні аспекти дослідження та не містить інформації, яка б була відсутньою в дисертаційній роботі.

Практичне значення і впровадження здобутих результатів дослідження підтверджується, воно забезпечується можливістю використання її висновків та експериментальних даних у роботі викладачів різноманітних закладів художньої освіти, іконописців, художників.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Широка ерудиція науковця характеризують всі структурні складові дослідження. Уведені до наукового обігу матеріали і викладені узагальнення доводять важливість віднесення проблематики іконописі до кола питань сучасного монументального живопису. Ю. І. Хлистуна виходить на непросту багатопланову проблематику, її дослідження має творчий пошуковий характер і викликає бажання висловити автору свої міркування і рекомендації. У подальшій науковій діяльності пропонується:

- розвинути ідею синтезу монументального зображення та архітектури;
- окреслити проблему стилістичного протиріччя академізму та неовізантивізму;
- зосередити увагу на зв'язку орнаменту, написів (текстів) з художньою мовою монументально-декоративних розписів;
- поглибити тему впливу теорії та практики художників українського модерну початку ХХ століття на сучасне мистецтво оздоблення храмів;
- для виявлення характерних особливостей тематики і стилістики монументально-декоративного церковного мистецтва Сходу України у контексті християнської спадщини ширше застосовувати компаративний метод;
- при створенні ілюстративного додатку для здійснення іконографічного і стилістичного аналізу обраних монументальних творів церков Сходу України (за хронологічним і тематичним принципами) було б доцільно навести більше прикладів з творами світового мистецтва;
- більш уваги приділити якості ілюстрацій;

Питання: У чому Ви вбачаєте причину полістилізму? У яких храмах здійснено стилістичну цілісність?

В якості рекомендацій здобувачці варто висловити побажання у наступних наукових розвідках розвинути ті привабливі напрямки дослідження, яких авторка торкнулася у контексті даної теми та окреслила як перспективні (с. 173).

Висловлені побажання жодним чином не впливають на загальну високу оцінку роботи. Дисертаційна робота Ю. І. Хлистун є актуальною, самостійною і завершеною науковою працею, що має наукову новизну, теоретичне й практичне значення. Робота науково обґрунтована, написана доброю літературною мовою, відзначається послідовністю та логікою викладення матеріалу.

Загальний висновок та оцінка дисертації.

Вважаю, що дисертаційне дослідження здобувачки ступеня доктора філософії Хлистуни Юлії Ігорівни «Програми розписів православних храмів сходу України кінця ХХ – початку ХХІ століття: культурологічний вимір» виконане на високому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням. За своїм змістом дослідження повністю відповідає науковому профілю спеціальності 034 Культурологія, вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненням від 19.05.2023 №502) і Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 року №44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ №341 від 21.03.2022). Хлистуна Юлія Ігорівна заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 Культурологія.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри теорії і методики
декоративно-прикладного мистецтва та графіки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

_____ А. А. Тарасенко

«22» вересня 2024 року